

REPORTAJE

La perla del Mediterrani

Dos segles de bany de sol i platja fan de Barcelona l'epicentre del turisme a Catalunya

MARC ANDREU | 17 MAY 2012 - 08:09 CET

Archivado en: Barcelona Playas Cataluña Ocio Espacios naturales España Estilo vida Turismo Medio ambiente

Una banyista en maillot, segons un dibuix dels anys 20, moment de l'eclosió de la falera d'anar a la platja. / AJUNTAMENT DE BARCELONA

Ni Gaudí ni els Jocs Olímpics de 1992 que sustenten la marca Barcelona. I, tanmateix, fins i tot en l'origen de Port Aventura, El Bulli o l'aposta per Eurovegas que es vol justificar pels creuers del port de Barcelona. Des de fa dos segles, el que en realitat està en la base del turisme a Catalunya són els bany de mar. El turisme de sol i platja que va ser modern sobre bases històriques i mèdiques; que va ser tant elitista com popular, i que, amb epicentre a la Barcelona exhibida el 1912 com *La perla del Mediterrani*, hauria pogut evolucionar més en positiu sense el franquisme pel mig. Així es desprèn de la lectura dels nous llibres del periodista Paco Villar *Bany de mar* (Ajuntament de Barcelona) i de la historiadora Mercè Tatjer *Els bany de mar a Catalunya* (Albertí Editor, a la venda el 29 de maig).

Omplint de forma ordenada i ben documentada un buit historiogràfic, Tatjer inicia l'obra a finals del segle XVIII, quan el baró de Maldà va descriure el costum de les classes populars barcelonines de ba-nyar-se a la platja la nit de Sant Joan. En un llibre més costumista i luxosament il·lustrat que no respon al subtítol *Quan la platja de Barcelona encara no era platja*, Villar també cita Maldà. Però es remunta a les termes romanes per argumentar, com Tatjer, que va

ser el valor terapèutic dels bany de mar (i de sol) el que va iniciar un fenomen sociocultural, esportiu i econòmic de masses.

De la teràpia a l'oci (1790-1870). L'hàbit d'anar a la platja no es va popularitzar fins al primer terç del segle XIX. I es va consagrar els estius de 1840, 1844 i 1845, quan la reina Isabel II, amb problemes dermatològics, va prendre bany per prescripció mèdica primer a Caldetes i, després, a la ciutat comtal. Les visites reials van esperonar els banyistes i empresaris locals. Com el pioner Benet Trull, que el 1828 havia instal·lat la primera casa de bany a Vista Alegre, prop de Can Tunis, en competència amb una altra també al peu de Montjuïc i els bany que la Junta de Dames de la Casa de la Caritat tenia a la Barceloneta.

Isabel II va fer actualitzar les nombroses disposicions governatives que regulaven l'ordre i la decència a les platges de Barcelona. Si un primer ban governatiu de 1790 obviava els bany femeníns, pensats amb la presó, un altre ban de 1805 ja admetia que les dones es mullessin peus i turmells "sin que se les permita otra desnudez por el escándalo que ocasionarían". Als anys 1814, 1818, 1836, 1850 i 1857 ja va ser l'Ajuntament de la ciutat qui va promulgar edictes de platja i ordenances sobre els bany. I el 1864 va haver d'alertar de la presència d'un tauró, potser l'esqual de quatre metres que l'agost següent va ser pescat i exhibit a la Mar Vella.

Quan el 1869 el metge Pere Felip Monlau —el mateix de l'informe *¡Abajo las murallas!* de 1841— va publicar l'eloqüent títol *Higiene de los baños de mar o instrucciones para su uso*

puramente higienico así como para terapeutico o curativo en las muchas enfermedades tiene probada eficacia, y manual del banyista, les coses havien canviat molt. La seva guia sobre la infraestructura balnearia de la costa catalana i espanyola en comparació amb l'europea podia incloure ja establiments de la Barceloneta com els banys de Sant Miquel i L'Astillero. I cases de bany a Caldetes, Palamós i Salou.

Una onada imparable (1870-1918). De les tendes i barraques de banys aviat es va passar als grans balnearis marítics. Uns negocis sempre lligats als mitjans de transport per arribar-hi: tant els primers tramvies de Barcelona com les noves línies de ferrocarril de Catalunya. Entre les 70 instal·lacions que Tatjer documenta a la costa catalana entre 1800 i 1939 destaquen els neoàrabs Banys Orientals de la Barceloneta, inaugurats el 1872, i els luxosos Banys de Sant Sebastià, impulsats el 1893 per Tomàs Ribalta i origen d'una nissaga empresarial que combinaria talassoteràpia i casinos. També destaca el nonat projecte de La Perla del Mediterrani, que l'arquitecte Enric Sagnier va dissenyar el 1885 entre el Morrot i Can Tunis per a una societat amb 625.000 pessetes de capital que pretenia emular el Lido de Venècia.

El projecte de Sagnier no va reeixir —com per ara tampoc el barri Blau@lctínea que somnia pel mateix indret l'alcalde Xavier Trias, que prologa el llibre de Villar— però en va quedar el nom. I el va fer servir la Sociedad de Atracción de Forasteros impulsada per empresaris, Ajuntament i Diputació per titular el curtmetratge de Cabot Films que, el 1912, es va rodar com a spot de Barcelona al món. Conservat per la Fílmoteca d'Amsterdam, l'històric film *Barcelona, perla del Mediterráneo* és de més fàcil visionat a Youtube que el seu èmul de Woody Allen, *Vicky, Cristina, Barcelona*.

Fracassada al tombant de segle, "la Niça catalana" que el metge vigatà Joaquim Salarich volia fer a Caldetes —on estiuiejaven Joan Maragall, Víctor Balaguer i notables burgesos—, l'activitat turística es va expandir per la Costa de Ponent, de Sitges a Salou. I per la Costa de Llevant, des d'Arenys fins a Sant Feliu de Guíxols i Roses, on el 1904 va recalcar el rei Alfons XIII amb el iot *Giralda*. El terme Costa Brava, ideat el 1908 pel poeta Ferran Agulló, no es popularitzaria fins al 1925 amb l'edició d'una guia.

Tothom a la platja (1918-1939). Amb l'eclosió de la societat de masses, la cultura de l'esport i el culte al cos, i gràcies a la millora de les comunicacions, el turisme de platja es va popularitzar i mercantilitzar d'una manera definitiva. En fou un exponent la Llei Cambó de 1918, que essent el líder de la Lliga ministre de Foment, va tancar un marc legal propici a desenvolupar el litoral català mentre a la capital ja proliferava el barraquisme del Somor-rostro i el Camp de la Bota. Barcelona va voler liderar llavors el turisme mediterrani i competir amb la costa bascofrancesa. Al costat dels elitistes Club Nàutic i Marítim, el Casino dels Banys de Sant Sebastià obert el 1928 n'és el gran símbol, perquè el projectat passeig Marítim encara es faria esperar.

Fora d'una ciutat on la Barceloneta ja no era la Mar Vella i on la Mar Bella del Poblenou prenia el relleu de Can Tunis, són emblemes de l'època el complex Terramar de Sitges; el sanatori que Alfons XIII va inaugurar el 1929 a Calafell; la promoció de Salou com "la banyera de Reus", i l'entronització de la Costa Brava: des de Blanes, la nova "futura Niça catalana", fins a les primeres urbanitzacions de Lloret i S'Agaró i els Banys de Sant Elm, a Sant Feliu. Entre el Far de Sant Sebastià i el Portbou on el 1940 moriria Walter Benjamin, la Costa Brava era encara només accessible al romanticisme de Dalí, Buñuel i Paul Éluard. O al de la parella Nicolau Woevodsky i Dorothy Webster al castell-jardí de Cap Roig (1927) i el del matrimoni Johnston a la Tossa de Mar dels anys 30, rememorat a *Un hotel a la costa* (Tusquets).

Fins que la guerra civil no va acabar amb instal·lacions com l'Escola del Mar, la Catalunya popular va gaudir lliurement del sol i la platja. "Els diumenges, tota la costa des del Poblenou a Blanes es veu envaïda com d'una plaga de llagosta per una joventut més aviat esquerrana i desenfrenadament esportiva", va escriure Josep Maria de Sagarra. La *plaga* eren els socis del Club Natació Barcelona —el primer d'Espanya, creat el 1907 i que l'any següent ja va organitzar un partit de waterpolo a la platja de la Barceloneta—, del Badalona (1923), del Barceloneta (1929) o del Poblenou (1930). Eren els obrers que es banyaven a les

instal·lacions del CADCI o al tros de platja de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. I eren els naturistes Amics del Sol que sortien d'excursió tant de mar com de muntanya.

De la guerra a l'Olimp (1939-1992). Diu Tatjer que sense el franquisme “el boom turístic dels anys 60 s'hauria produït igual” però que un control democràtic “hauria atenuat la destrossa del litoral”. El cas és que ja l'estiu de 1939 la publicitat dels banys de la Barceloneta compartia espai amb anuncis en demanda de notícies sobre desapareguts a la guerra. I que tant Dalí a Cadaqués com Ava Gardner rodant *Pandora y el holandés errante* a Tossa i Palamós, el 1950, van garantir certa continuïtat del turisme estranger. Però els banys i balnearis locals van iniciar el seu cant del cigne entre la repressió del nacionalcatolicisme i l'especulació urbanística del franquisme.

El 1961 el Club Natació Poblenou va abandonar una Mar Bella degradada pels usos industrials i el barraquisme desbocat. Malgrat guanyar un primer passeig Marítim (1958) i veure arrasar el Somorrostro (1966), la Barceloneta també va anar perdent punts. Amb tren, autobús o Seat 600, els catalans van preferir el turisme europeu a la promocionada nova Costa Daurada i a la Costa Brava en expansió. I, si bé no eren per ells els 372 bungalows del Club Med al Cap de Creus, en canvi van omplir els càmpings de Gavà, Viladecans i Castelldefels. Allí on la República havia dissenyat una Ciutat de Repòs i Vacances van acampar la Ballena Alegre, el Toro Bravo, la Tortuga Liger a i l'Albatros, propietat d'Aigües de Barcelona en terrenys de la família Cambó.

Aturat pel moviment veïnal el Pla de la Ribera que promovien la burgesia catalana i l'alcalde José María de Porcioles, tampoc Juan Antonio Samaranch va reeixir després a maniobrar per fer la Vila Olímpica al Baix Llobregat. Paradoxalment, les obres olímpiques de 1992 que van enderrocar els darrers banys i xiringuitos de la Barceloneta van reobrir la ciutat al mar. “L'única conquesta real d'esquerres de Barcelona”, deia Manuel Vázquez Montalbán sobre unes platges de nou plenes de gent. Un tresor a conservar per la perla del Mediterrani que alguns es volen jugar a Eurovegas.

L'“ola porno” i el bisbe Irurita

Popularitzat al cinema per la noia Bond Ursulla Andress a *Dr. No* (1962), el biquini va ser inventat el 1946 pel francès Louis Reard. Deu el seu nom a un atol del Pacífic, Bikini, que des d'aquell any va acollir una vintena de proves nuclears nord-americanes. Però la història d'aquesta peça de bany a Catalunya i Espanya és també de bomba atòmica. O, si més no, té ressonàncies bèl·liques sorprenents.

És sabut que el primer municipi de l'Espanya franquista a autoritzar l'ús del biquini va ser Benidorm, el 1952. L'ordenança que protegia aquest vestit de bany va estar a punt de costar l'excomunió a l'alcalde, Pedro Zaragoza, que va haver d'anar a Madrid per demanar l'empresonament de Franco. Que en aquella època la cosa no anava de broma ho recorda Mercè Tatjer quan cita Glòria Soler i una anècdota del llibre *L'estiueig a Catalunya* (Edicions 62): a la platja de Sant Pol de Mar, membres de l'associació catòlica Filles de Maria van apedregar turistes alemanyes que es banyaven en biquini.

Però l'odi nacionalcatòlic al biquini no s'entén fins que es llegeix el final del llibre de Paco Villar. Allí es descobreix que, abans que la mítica Ursulla Andress sortís del mar, “a l'estiu de 1934 va aparèixer a les platges barcelonines el mallot de dues peces”. Aquest predecessor del biquini “es componia d'un sostenidor que cobria estrictament els pits i deixava la resta del bust l'aire i d'un eslip o petit pantaló”. Amb aquests mallots de làtex, i per un concurs del setmanari madrileny *Crónica*, es van retratar l'estiu de 1934 un centenar de noies a la Barceloneta. 1.480 vots entre més de 10.000 lectors van proclamar “Reina de las playas españolas” la tarragonina Araceli Castro, que el gener de

1935 va rebre la corona i 1.000 pessetes al Casino de Sant Sebastià.

No n'hi va haver més, de convocatòries de noies maques amb banyador. Perquè el maig de 1935 l'autoritat governativa va prohibir l'ús d'aquells atrevits mallots. I perquè el 12 de juliol de 1936 el bisbe Manuel Irurita va començar la guerra civil abans d'hora en un *Full Dominical* amb ressonàncies d'ordenança cívica: "Entre los peligros de las vacaciones estivales quizá no sea el menor el de las playas, cuya inmoralidad y paganismo crecen de año en año, hasta el punto de que las personas decentes tiene que renunciar a los positivos beneficios que para la salud del cuerpo representan. Desde 1930, amados hijos, esa ola de pornografía va inundando de tal manera nuestras hermosas playas, que no podemos menos de atribuir a ella en parte, la causa por que el Señor permite los tremendos males que estamos padeciendo". Profètic Irurita, una setmana després el feixisme s'alçava contra els mals de la República, platges i biquini inclosos.